

خصوصیات روان‌سنجی مقیاس تجربه قلدری- قربانی سایبری در دانش‌آموزان

سجاد بشرپور^۱ و بهمن زردی^۲

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی خصوصیات روان‌سنجی مقیاس تجربه قلدری- قربانی شدن سایبری در دانش‌آموزان بود. جامعه آماری این پژوهش را کلیه دانش‌آموزان دوره دوم مقطع متوسطه شهرستان پارس آباد (۱۵۳۲ نفر) که در سال تحصیلی ۹۵-۹۶ مشغول به تحصیل بودند، تشکیل می‌داد. بدین منظور، ۴۲۰ نفر از دانش‌آموزان (۲۴۵ پسر و ۱۷۵ دختر) به روش تصادفی ساده انتخاب شدند و به پرسشنامه تجربه قلدری- قربانی سایبری (آنتونیادو و همکاران، ۲۰۱۶) پاسخ دادند. برای تحلیل داده‌ها از روش‌های ضریب همسانی درونی، اعتبار بازآزمایی و تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. داده‌ها با کمک نرم افزارهای SPSS 24 و LISREL 8.8 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. یافته‌ها نشان داد که ضریب آلفای کرونباخ برای عامل قلدری سایبری قربانی سایبری و برای کل مقیاس به ترتیب ۰/۷۵، ۰/۷۸ و ۰/۷۹ به دست آمد. شاخص‌های تحلیل عاملی تأییدی نشان داد که این مدل از برازش مناسبی برخوردار است (CFI=۰/۹۲، NFI=۰/۹۱ و RMSEA=۰/۰۷۱). در نتیجه می‌توان گفت که این مقیاس ابزار مناسبی جهت ارزیابی رفتار قلدری سایبری و قربانی سایبری در جمعیت نوجوانان است.

واژه‌های کلیدی: قلدری سایبری، قربانی سایبری، روان‌سنجی، تحلیل عاملی تأییدی

۱. دانشیار گروه روان‌شناسی، دانشگاه محقق اردبیلی

۲. نویسنده‌ی رابط: کارشناس ارشد روان‌شناسی، دانشگاه محقق اردبیلی bahmanzardi@gmail.com

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۰۳/۲۴

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۶/۰۹/۱۷

مقدمه

طی دهه‌های گذشته، میزان استفاده از اشکال فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی مثل موبایل، تبلت، کامپیوتر و ... در بین جوانان و نوجوانان افزایش یافته است. علاوه بر این، رشد سریع وسایل الکترونیکی و برنامه‌های ارتباطی، روند جامعه‌پذیری نوجوانان را تغییر داده است. استفاده از ابزارهای ارتباطی عملاً در بین جوانان کشورهای توسعه‌یافته بیشتر است. به‌رغم مزیت‌های بزرگی که این ابزارها در برقراری رابطه دوستی جدید یا نگه‌داشتن ارتباط با خانواده یا دوستان دارد، خطرات بالقوه‌ای نیز به همراه دارند. بعضی از نوجوانان از مزیت‌های این ابزارهای رسانه‌ای به طور عمد برای آسیب‌رسانی، اذیت کردن یا صدمه‌زدن به دیگر نوجوانان استفاده می‌کنند. اصطلاح قلدری سایبری^۱ نوعاً برای اشاره به این نوع رفتارها به کار می‌رود (کورکوران، مک گوکین و پرنیس^۲، ۲۰۱۵). قلدری از طریق وسایل الکترونیکی از قلدری چهره به چهره می‌تواند جدی‌تر باشد. این قلدری در واقع می‌تواند در هر لحظه از روز اتفاق بیفتد و به سرعت در بین خیلی از افراد گسترش پیدا کند و چون از فاصله دور اتفاق می‌افتد، مرتکبان تأثیرات منفی این قلدری را بر قربانیان، تضعیف همدلی و ترویج رخداد دوباره این واقعه نمی‌بینند (آلوارز-گارسیا، دوبارو و نونز^۳، ۲۰۱۵).

با ظهور اینترنت و فناوری‌های الکترونیکی دیگر، قلدری شکل جدیدی به خود گرفته است. هسته قلدری از حالت فیزیکی به صورت مجازی در آمده است؛ اینترنت که عرصه پهناوری برای تعاملات اجتماعی شده است به کودکان و نوجوانان این امکان را می‌دهد تا چیزهایی را در حالت گمنامی و بدون نظارت بزرگسالان بگویند یا انجام دهند. قلدری سایبری به عنوان استفاده از فناوری ارتباطی الکترونیکی به منظور تهدید عمدی، آسیب‌رسانی، شرمسار کردن یا محرومیت اجتماعی دیگری تعریف می‌شود (پاچین و هیندوجا^۴، ۲۰۰۶). محققان دیگر مثل لو، شاپکا، دومن و گاگنی^۱

1. cyber bullying
2. Corcoran, Mc Guckin & Prentice
3. Alvarez-Garcia, Barreiro-Collazo, Núñez & Dobarro
4. Patchin & Hinduja

(۲۰۱۲) پیشنهاد می‌کنند که قلدری خواه قلدری چهره به چهره باشد یا قلدری سایبری، باید شامل ابعاد تفاوت قدرت بین قلدر و قربانی باشد. همچنین در تعریف دیگر گفته شده است: قلدری سایبری رفتارهای پرخاشگرانه و عمدی است که توسط یک شخص یا گروهی از افراد انجام می‌شود و این کار با استفاده از اشکال فناوری اطلاعات بر ضد فردی که به راحتی نمی‌تواند از خود دفاع کند انجام می‌شود (اسمیت، مهدوی، کاروالهو، فیشر، راسل و تیبرت^۲، ۲۰۰۸). لیسلی^۳ (۲۰۰۷) اشاره می‌کند که بیشترین اشکال قلدری سایبری در دانش‌آموزان عبارت‌اند از: پیام فوری، دست‌انداختن، پخش شایعه، تحقیر کردن و تهدید جسمانی. پانسفورد^۴ (۲۰۰۷) نیز به این نکته اشاره می‌کند که دانش‌آموزان دختر از بین اشکال قلدری سایبری، از موارد زیر استفاده می‌کنند: افشای رازهایی که به آن‌ها گفته می‌شود، سخن‌چینی در مورد کسی در فضای مجازی، حمله به شخصیت یا هویت جنسی افراد یا بر چسب زدن به دیگران به عنوان غیر قابل اعتماد، قابلیت پنهان‌نگه‌داشتن هویت شخص در قلدری سایبری، فرد قلدر را قادر می‌سازد تا فرد قربانی را مضطرب یا پریشان سازد و در نتیجه او را ناامید کند. به علاوه راسکاسکاس و استولتز^۵ (۲۰۰۷) معتقدند که برای فرد قلدر راحت است تا هویت خود را پنهان سازد که این امر اثرات تروماتیک آن را بر فرد قربانی افزایش می‌دهد. هویت ناشناس در قلدری سایبری منجر به تعادل نابرابر قدرت بین فرد قلدر و فرد قربانی می‌شود و تأثیرات مخرب‌تر بیشتری نسبت به قلدری سنتی در مدرسه دارد. در زمینه میزان شیوع قلدری تحقیقات زیادی انجام شده، اما نتایج در این زمینه کاملاً متفاوت است و باعث می‌شود به سختی فهمید چه تعداد از افراد از این مشکل متأثر می‌شوند (مودکی، مینچین، هارباگ، گرا و رونینوس^۶، ۲۰۱۴). بنابراین در بین محققانی که فقط به قلدری سایبری اشاره می‌کنند این آمار بین ۵/۳ درصد تا ۳۱/۵

1. Law, Shapka, Domene & Gagne
2. Smith, Mahdavi, Carvalho & Tippett
3. Lacey
4. Ponsford
5. Raskauskas & Stoltz
6. Modecki, Minchin, Harbaugh, Guerra, & Runions

درصد در نوسان است (گرادینگر، استرومیر و اسپیل^۱، ۲۰۰۹؛ پورناری و وود^۲، ۲۰۱۰). در بین آن‌هایی هم که فقط به قربانی سایبری اشاره می‌کنند، آمار بین ۲/۲ درصد تا ۵۶/۲ درصد در نوسان است (پرن، دولی، شاو و کراس^۳، ۲۰۱۰). این تفاوت‌ها همچنین در تحقیقاتی که هم قلدری سایبری و هم قربانی سایبری را در نظر می‌گیرند نیز یافت می‌شود. برای مثال در یک مطالعه که در یونان انجام شد، نتایج نشان داد که ۲۸/۳ درصد قربانی سایبری و ۱۴/۶ درصد نیز قلدر سایبری بودند (فلوروس، سیوموس، فیسون، دافولی و گروکالیس^۴، ۲۰۱۳).

قلدری در فضای سایبری پیامدهای بالقوه شدیدی مثل اخراج از مدرسه، نشانه‌های افسردگی و خودکشی دارد (راسکاسکا و استولتز، ۲۰۰۷). قلدری سایبری می‌تواند منجر به پیامدهای منفی زیادی در رشد نوجوانان شود، نه فقط در قربانیان بلکه در همسالانی که مرتکب این عمل می‌شوند. در قربانیان، این عمل منجر به علایم افسردگی و افکار خودکشی در شدیدترین حالت می‌شود (آرس و لاسکو، نووو و فارینا^۵، ۲۰۱۴؛ گینی و اسپیلانگ^۶، ۲۰۱۴). در مرتکبان این نوع پرخاشگری، رفتار آن‌ها می‌تواند از طریق همسالان، علاقه‌مندی به الگوهای عمومی رفتارهای ضداجتماعی تقویت شود. مطالعات قبلی مطرح می‌کنند که اشکال پرخاشگری سایبری در واقع بخشی از الگوی بزرگتری است که با همدلی کمتر (برور و کرسلاک^۷، ۲۰۱۵) نقص خودکنترلی (واسونی، ماچاکووا، سوچیکووا، اسماهل و سرنا^۸، ۲۰۱۲)، و ظهور دیگر رفتارهای ضداجتماعی دیگر در دنیای واقعی شامل سرقت (همفیل، کوتوسکی و هیرد^۹، ۲۰۱۵) یا پرخاشگری در مدرسه

-
1. Grading, Strohmeier, & Spiel
  2. Pornari & Wood
  3. Perren, Dooley, Shaw, & Cross
  4. Floros, Siomos, Fisoun, Dafouli & Geroukalis
  5. Arce, Velasco, Novo & Fari~na
  6. Gini & Espelage
  7. Brewer & Kerlake
  8. Vazsonyi, Machackova, Sevcikova, Smahel & Cerna
  9. Hemphill, Kotevski, Heerde

(بالدری، فارینگتون و سورنتینو^۱، ۲۰۱۵) مرتبط است.

با این وصف، ضروری است که به منظور کاهش تأثیرات روان‌شناختی و پیامدهای قانونی، قلدری سایبری مورد بررسی قرار گیرد (آلوارز-گارسیا و همکاران، ۲۰۱۶). این فرآیندها نیاز به ابزارهای ارزیابی مناسب دارند. چون قلدری سایبری به صورت مجازی و اغلب در محیط شخصی اتفاق می‌افتد، شناسایی آن از طریق مشاهده مستقیم یا مشورت با معلمان یا اعضای خانواده می‌تواند مشکل باشد. حتی مصاحبه‌ها یا گروه‌های متمرکز بر نوجوانان نیز می‌تواند بی‌ثمر باشد چون شرکت‌کنندگان فاقد آگاهی از حوادث هستند یا به دامن شرم پناه می‌برند یا از گزارش یا تصدیق موارد خاص قلدری سایبری، مخصوصاً آن‌هایی که ماهیت جدی دارند می‌ترسند. بنابراین، استفاده از خودگزارش‌دهی ناشناس در نوجوانانی که از آن‌ها خواسته می‌شود تا چه حد این رفتار را انجام داده‌اند یا از قلدری سایبری رنج می‌برند می‌تواند مناسب باشد. علاوه بر این خودگزارشی‌ها به عنوان ابزارهای سرند کردن بیشتر قابل مدیریت هستند؛ زیرا آن‌ها می‌توانند بسیاری از افراد را مورد ارزیابی قرار دهند؛ آن‌ها اجازه می‌دهند تا کدبندی یا تحلیل اطلاعات به‌دست آمده در مقایسه با دیگر روش‌ها سریع‌تر انجام شود مثل مشاهده، مصاحبه یا گروه‌های متمرکز. بر این اساس، وجود ابزاری که بتواند این پدیده را به‌طور منسجم در یک مقیاس واحد اندازه‌گیری کند، ضروری است. ابزاری که در این زمینه طراحی شده، پرسشنامه تجربه قلدری-قربانی سایبری است که توسط آنتونیادو، کوکینوس و مارکوس^۲ (۲۰۱۶) طراحی و اعتباریابی شده است. این مقیاس دارای دو عامل (۱- عامل قربانی سایبری ۲- عامل قلدری سایبری) است و هر عامل دارای ۱۲ سؤال است. این پرسشنامه همچنین رفتارهای قلدری و قربانی سایبری را در دو بعد مستقیم و غیرمستقیم می‌سنجد. نتیجه پژوهش آنتونیادو و همکاران (۲۰۱۶) نشان داد که این مقیاس از روایی مناسبی برخوردار است. همچنین نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد که این پرسشنامه از اعتبار مناسبی برخوردار است (ضریب آلفای کرونباخ برای عامل قلدری سایبری ۰/۸۹ و برای عامل

1. Baldry, Farrington & Sorrentino

2. Antoniadou, Kokkinos & Markos

قربانی سایبری ۰/۸۰).

طبق آنچه گفته شد، قلدری سایبری یکی از مسائلی است که به موازات پیشرفت در حوزه فناوری اطلاعات به وجود آمده، که مشکلاتی را هم برای فرد قلدر و هم برای فرد قربانی به وجود می‌آورد. فرد قلدر علاوه بر این که با انجام این رفتارها باعث تقویت و گسترش رفتارهای پرخاشگرانه در برخورد با دیگران می‌شود، دچار مشکلات قانونی ناشی از این رفتارها می‌شود و فرد قربانی که ناخواسته وارد این چرخه می‌شود دچار پیامدهای روان‌شناختی مثل افسردگی، اضطراب، تفکرات خودکشی، افت عملکرد تحصیلی و ... می‌شود. با توجه به نوپدید بودن این آسیب، انجام پژوهشی که مستلزم وجود ابزارهای استاندارد باشد و همچنین با توجه به این که در ایران ابزار معتبری در این زمینه اعتباریابی نشده، لذا هدف پژوهش حاضر، بررسی خصوصیات روان‌سنجی مقیاس تجربه قلدری-قربانی سایبری است.

روش

این پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی است.

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری: جامعه آماری این پژوهش را کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع دبیرستان شهرستان پارس‌آباد (۱۵۳۲ نفر) که در سال تحصیلی ۹۵-۹۶ مشغول به تحصیل بودند، تشکیل می‌دهند. ۴۲۰ نفر از دانش‌آموزان به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. جهت بررسی روایی صوری، ابتدا فرم انگلیسی توسط محققین ترجمه شد، سپس به منظور بررسی ارتباط مفهومی سؤالات با موضوع پرسشنامه و توانایی هر سؤال در اندازه‌گیری موضوع، همچنین مفهوم بودن شکل ظاهری سؤالات، این پرسشنامه به همراه نسخه اصلی به ۱ استاد روان‌شناسی، ۱ استاد جامعه‌شناسی و ۱ استاد زبان انگلیسی داده شد تا پرسشنامه را در محورهای مذکور مورد بررسی قرار دهند. بدین ترتیب، همسانی ترجمه فارسی با متن انگلیسی و روایی صوری پرسشنامه با انجام برخی اصلاحات از طرف اساتید ارزیابی‌کننده مورد تأیید قرار گرفت. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها

از ضریب آلفای کرونباخ و تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. کلیه تحلیل‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS ۲۴ و LISREL ۸/۸ استفاده گردید. جهت اجرای پرسشنامه به آزمودنی‌ها اطمینان داده شد که نتایج محرمانه باقی خواهد ماند و همچنین در مورد هدف پرسشنامه توضیحاتی داده شد و در نهایت شرکت‌کنندگان با رضایت آگاهانه اقدام به تکمیل پرسشنامه کردند. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه زیر استفاده شد:

پرسشنامه تجربه قلدری-قربانی سایبری^۱ (CBVEQ): این پرسشنامه توسط آنتیادو و همکاران (۲۰۱۶) به منظور بررسی تجربه قلدری سایبری یا قربانی سایبری در بین نوجوانان طراحی و اعتباریابی شده است. شیوه نمره‌گذاری این پرسشنامه به صورت طیف لیکرتی ۵ درجه‌ای است (۱=هرگز، ۲=یک یا دو بار، ۳=بعضی اوقات، ۴=اکثر مواقع، ۵=هر روز). این پرسشنامه دارای دو عامل (۱- عامل قربانی سایبری ۲- عامل قلدری سایبری) است و هر عامل دارای ۱۲ سؤال است. همچنین این پرسشنامه رفتار قلدری و قربانی سایبری را از بعد مستقیم و غیرمستقیم می‌سنجد. سؤالات ۱، ۶، ۸، ۱۰ و ۱۲ عامل تجربه قلدری-قربانی سایبری مستقیم را می‌سنجد که شامل: الف- تخریب و سوء استفاده از اموال. مثلاً آیا عمداً برای کسی فایل دارای محتویات ویروسی فرستاده‌اید؟ ب- قلدری-قربانی سایبری کلامی. مثلاً آیا برای کسی پیامی فرستاده‌اید تا او را تحقیر کنید یا با او خصمانه صحبت کنید؟ ج- تهدید. مثلاً: آیا پیامی برای کسی فرستاده‌اید تا او را تهدید کنید؟. سؤالات ۲، ۳، ۵، ۷ و ۹ قلدری-قربانی سایبری را از بعد غیرمستقیم می‌سنجد که شامل الف- محرومیت اجتماعی: مثال، آیا تابه‌حال کسی در اینترنت چیزهای بدی راجع به شما گفته است تا به این وسیله دوستانتان را مجاب کند که از دوستی با شما دست بکشند، شما را «بلاک» کنند و یا از شما تنفر پیدا کنند؟ ب- بدنام‌سازی: آیا تابه‌حال کسی به دیگران پیام فرستاده است (از طریق تلفن همراه یا اینترنت) که بخواهد شما را مسخره کند، از شما بدگویی کند و یا چیزهایی در مورد شما بگوید که واقعیت ندارد؟ ج- وانمود سازی: مثال، آیا تابه‌حال به

1. Cyber-Bullying/Victimization Experiences Questionnaire

کسی پیام فرستاده‌اید (از طریق تلفن همراه یا اینترنت) که وانمود کنید شخص دیگری هستید تا با او بدرفتاری کنید؟. نتیجه پژوهش آنتیادو و همکاران (۲۰۱۶) نشان داد که این پرسشنامه از روایی مناسبی برخوردار است (CFI=۰/۹۷، TLI=۰/۹۷ و RMSEA=۰/۰۳۱). همچنین نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد که این پرسشنامه از اعتبار مناسبی برخوردار است (ضریب آلفای کرونباخ برای عامل قلدری سایبری ۰/۸۹ و برای عامل قربانی سایبری ۰/۸۰). (پیوست مقاله)

روش اجرا: برای گردآوری اطلاعات، با مسئولین اداره آموزش و پرورش شهرستان پارس آباد، مدیران مدارس و معلمان هماهنگی لازم به عمل آمد. سپس پژوهشگر به تمامی مدارس دخترانه و پسرانه شهرستان پارس آباد مراجعه نمود و پرسشنامه‌ها توسط پژوهشگر به دانش‌آموزان تحویل داده شد و سپس توضیحات لازم در مورد چگونگی پاسخ دادن به سؤالات به آن‌ها داده شد. بعد از اتمام، پرسشنامه‌ها جمع‌آوری شده و برای نتیجه‌گیری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

نتایج

جدول ۱. توزیع نمونه‌های پژوهشی از لحاظ جنسیت، پایه و رشته تحصیلی و همچنین میانگین و انحراف

معیار سنی			
متغیرها	گروه‌ها	f	p
جنسیت	پسر	۲۴۵	۵۸/۳۳
	دختر	۱۷۵	۴۱/۶۷
پایه تحصیلی	اول	۸۰	۱۹/۰۴
	دوم	۹۵	۲۲/۶۱
	سوم	۱۶۷	۳۹/۷۶
	پیش‌دانشگاهی	۷۸	۱۸/۵۹
رشته تحصیلی	انسانی	۱۲۴	۲۹/۵۲
	تجربی	۱۳۰	۳۰/۹۵
سن	ریاضی	۱۶۶	۳۹/۵۳
	M= ۱۷/۸۴	جمع کل: ۱۰۰	

به منظور بررسی اعتبار پرسشنامه تجربه قلدری-قربانی سایبری از دو روش همسانی درونی و بازآزمایی استفاده شده است. همسانی درونی کل پرسشنامه و خرده مقیاس‌های آن از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ برآورد گردید. دامنه ضریب آلفای کرونباخ از ۰ تا ۱ در نوسان است که ضریب ۰/۷۰ معمولاً به مثابه ملاک قابل قبول در نظر گرفته می‌شود. با توجه به این که ضریب آلفای کرونباخ برای CBVEQ و کلیه مؤلفه‌های آن از ۰/۷۰ بیشتر است، لذا همسانی درونی کل پرسشنامه و خرده مقیاس‌های آن مورد تأیید قرار گرفت.

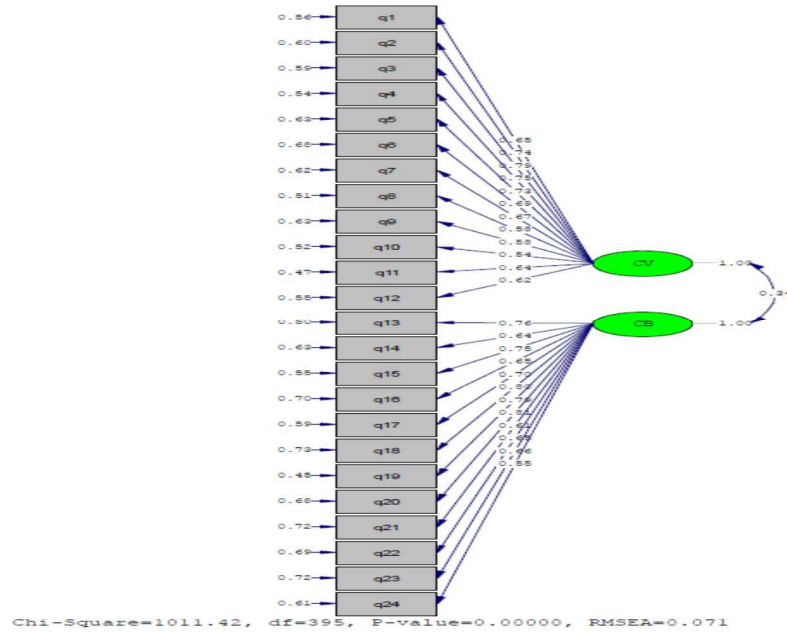
جدول ۲. ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه CBVEQ

ضریب آلفای کرونباخ	CBVEQ و مؤلفه‌های آن
۰/۷۵	قلدری سایبری
۰/۷۸	قربانی سایبری
۰/۷۹	مقیاس تجربه قلدری-قربانی سایبری

به منظور بررسی اعتبار CBVEQ از طریق بازآزمایی، این پرسشنامه بر روی ۷۰ نفر از دانش‌آموزان به فاصله زمانی ۱ هفته اجرا گردید و با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون، ضریب اعتبار بازآزمایی برای عامل قلدری سایبری ۰/۶۳، عامل قربانی سایبری ۰/۶۹ و نمره کل ۰/۷۲ به دست آمد.

به منظور بررسی روایی سازه از روش تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. در این پژوهش، برای برآورد مدل از شاخص‌های مجذور خی دو (X^2)، شاخص نسبت مجذور خی دو به درجه آزادی (X^2/df)، شاخص نیکویی برازش (GFI)، شاخص نیکویی برازش انطباقی (AGFI)، شاخص برازش مقایسه‌ای (CFI)، شاخص برازش هنجار شده (NFI)، شاخص نیکویی برازش هنجار نشده (NNFI)، خطای ریشه مجذور میانگین تقریب (RMSEA) و باقیمانده مجذور میانگین (RMR) استفاده شد.

شکل ۱. مدل استاندارد تحلیل عاملی تأییدی پرسشنامه تجربه قلدری-قربانی سایبری (CBVEQ)

جدول ۳. مقادیر شاخص‌های برازش الگوی تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول مقیاس تجربه قلدری-قربانی سایبری در دانش‌آموزان

RMR	RMSEA	NNFI	NFI	AGFI	GFI	CFI	X^2/df	X^2
۰/۰۴۹	۰/۰۷۱	۰/۸۹	۰/۹۱	۰/۹۰	۰/۹۳	۰/۹۲	۲/۵۶	۱۰۱۱/۴۲

همان‌طور که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، کلیه شاخص‌های برازندگی نشان می‌دهد که مدل اندازه‌گیری پرسشنامه CBVEQ خوب و در نتیجه، روایی سازه قابل قبولی دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر جهت بررسی خصوصیات روان‌سنجی پرسشنامه CBVEQ با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی با روش حداکثر درست‌نمایی یا بیشینه احتمال (ML) در جامعه دانش‌آموزان

صورت گرفت. نتایج تحلیل عاملی تأییدی نشان داد که مدل پرسشنامه CBVEQ از برازندگی و تناسب نسبتاً مناسبی برخوردار است؛ چرا که شاخص‌های CFI با مقدار ۰/۹۲، NFI با مقدار ۰/۹۱، شاخص NNFI با مقدار ۰/۸۹ و شاخص RMSEA با مقدار ۰/۰۷۱ نشان می‌دهد که مدل اندازه‌گیری تجربه قلدری-قربانی سایبری، برازندگی و روایی سازه مطلوبی دارد.

نتایج پژوهش حاضر با نتایج مطالعه آنتونیادو و همکاران (۲۰۱۶) که به طراحی و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه تجربه قلدری-قربانی سایبری پرداختند، هم‌سو است. در نسخه انگلیسی نیز ۲۴ سؤال وجود دارد و در نسخه فارسی نیز هیچ‌گونه تغییری در تعداد سؤالات رخ نداده است. شایان ذکر است در نسخه انگلیسی آنتونیادو و همکاران (۲۰۱۶) شاخص‌های برازندگی CFI و TLI بالاتر از ۰/۹۵ و مقدار RMSEA کمتر از ۰/۰۵ بود.

قلدری سایبری پدیده‌ای است که با ظهور و پیشرفت اینترنت پدید آمده و یکی از مشکلات سازگاری در دوره نوجوانی به حساب می‌آید. با توجه به این که در فضای مجازی، هویت کاربران پنهان است، هر فرد می‌تواند به راحتی در دام آسیب‌های آن بیفتد. یکی از این آسیب‌ها، پدیده قلدری سایبری است. دلایل مختلفی وجود دارد که نوجوانان به راحتی می‌توانند قربانی رفتارهای منفی در فضای مجازی شوند. در واقع می‌توان گفت نوجوانان دوست دارند در فضای مجازی با همسالان گفتگو کنند و با افراد جدید آشنا شوند. همچنین با توجه به این که دوره نوجوانی با ویژگی‌هایی از قبیل وابستگی کمتر به بزرگسالان و مستقل شدن از والدین مشخص می‌شود، خطر گرفتار شدن نوجوانان در این پدیده بیشتر می‌شود (دنمارک، کلارا و بارون^۱، ۲۰۰۸). قلدری سایبری برای فرد قربانی نتایج منفی متعددی به همراه می‌آورد. برای مثال، یکی از این پیامدها، افسردگی و اضطراب در فرد قربانی است. در تبیین این یافته می‌گفت که منطقی است دانش‌آموزانی که احساسات منفی زیادی را بعد از دریافت پیام‌های تهدیدآمیز تجربه می‌کنند، مکرراً پیام‌هایی را از فرد دیگری (قلدر) دریافت می‌کند و فرد قربانی از وی می‌خواهد تا ارسال

1. Denmark, Klara & Baron

پیام‌های تهدیدآمیز یا انتشار شایعه علیه وی (خود فرد قربانی) را متوقف کند. در واقع این درخواست فرد قربانی باعث می‌شود روند ارسال پیام‌های تهدیدآمیز یا شایعه از طرف فرد قلدر افزایش یابد. این احساسات منفی به طور بالقوه، نشانه‌های افسردگی و اضطراب ناتوان‌ساز مثل احساس غمگینی، ناامیدی، تنهایی، فقدان تمرکز و انرژی را در فرد قربانی افزایش می‌دهد (فومن^۱، ۲۰۰۸؛ گرادینگر و همکاران، ۲۰۰۹؛ مگر^۲، ۲۰۱۵). دیدگاه دیگر در این زمینه، می‌گوید افرادی که علائم و نشانه‌های افسردگی خود را در فضای سایبری منتشر می‌کنند، ممکن است هدف مناسبی برای کسانی باشد که فرد قربانی را در حالت ضعف و بدبینی ببیند (یارا و میچل^۳، ۲۰۰۴). در خصوص جنسیت، پژوهش‌ها نشان می‌دهد که دختران بیشتر از پسران قربانی قلدری سایبری می‌شوند (لی^۴، ۲۰۰۶؛ اردور-بیکر^۵، ۲۰۱۰؛ مک درموت^۶، ۲۰۱۲). یکی از دلایلی که باعث می‌شود دختران قربانی قلدری سایبری شوند این است آن‌ها برخلاف پسران از فناوری اطلاعات با هدف دیگری استفاده می‌کنند (مک درموت، ۲۰۱۲). برای مثال، ویسر^۷ (۲۰۰۴) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که پسران از اینترنت برای گذران اوقات فراغت و سرگرمی استفاده می‌کنند؛ در حالی که دختران از اینترنت برای ارتباطات بین فردی و آموزش استفاده می‌کنند. دلیل دیگری که باعث می‌شود دختران قربانی قلدری سایبری شوند به وجود پرخاشگری رابطه‌ای برمی‌گردد که در دختران بیشتر از پسران شایع است (مک درموت، ۲۰۱۲؛ هالی مارین و وینبرگ^۸، ۲۰۰۹). همچنین از پیامدهای قلدری سایبری بر فرد قربانی، گرایش به خودکشی است. فردی که قربانی سایبری می‌شود حس ناامیدی شدیدی بر وی حاکم می‌شود و این حس ناامیدی مانع از آن می‌شود که درصدد جست‌وجوی کمک برآید و این امر باعث کاهش حمایت اجتماعی فرد

1. Fauman
2. Mager
3. Ybarra & Mitchell
4. Li
5. Erdur-Baker
6. McDermott
7. Weiser
8. HaileMariam & Weinberg

قربانی شده و وی را در معرض خطر خودکشی قرار می‌دهد (ترززی-اونسال و کاپسی^۱، ۲۰۰۵؛ آگاستون، کوالسکی و لیمبر^۲، ۲۰۰۷؛ دولی^۳، گرادینگر، استرومیر، کراس^۴ و اسپایل، ۲۰۱۰؛ بونانو و هیمل^۵، ۲۰۱۳).

این پژوهش محدودیت‌هایی دارد که لازم است در پژوهش‌های بعدی مرتفع گردند. اولین محدودیت این است که این پژوهش در شهرستان پارس‌آباد انجام شده و تعمیم نتایج آن به سایر شهرها دشوار است؛ لذا پیشنهاد می‌شود که این پژوهش در سایر شهرها نیز انجام گیرد. دوم این است که، در این پژوهش روایی همزمان، همگرا و واگرا مورد بررسی قرار نگرفته که لازم است در پژوهش‌های بعدی این محدودیت رفع شود. پیشنهاد می‌شود که در پژوهش‌های بعدی نقش متغیرهای جمعیت شناختی مثل سن، جنسیت، تحصیلات و ... و همچنین نقش متغیرهای روان شناختی مانند ویژگی‌های شخصیتی، سبک‌های ارتباطی والد-فرزند، شیوه‌های فرزندپروری و ... در ارتباط با قلدری و قربانی‌سایبری مورد بررسی قرار گیرد.

منابع

- Agatston, P. W., Kowalski, R., & Limber, S. (2007). Students' perspectives on cyberbullying. *Journal of Adolescent Health, 41*, 59-60.
- Alvarez-Garcia, D., Barreiro-Collazo, A., Núñez, J.C., & Dobarro, A. (2016). Validity and reliability of the Cyber-Aggression Questionnaire for Adolescents (CYBA). *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context, 8*, 69-77.
- Antoniadou, N., Kokkinos, C.M., & Markos, A. (2016). Development, construct validation and measurement invariance of the Greek cyber-bullying/victimization experiences questionnaire (CBVEQ-G). *Computers in Human Behavior, 65*, 380-390.
- Arce, R., Velasco, J., Novo, M., & Fariña, F. (2014). Elaboración y validación de una escala para la evaluación del acoso escolar [Development and validation of a scale to assess bullying]. *Revista Iberoamericana de Psicología y Salud, 5*(1), 71-104.
- Baldry, A. C., Farrington, D. P., & Sorrentino, A. (2015). Am I at risk of cyberbullying? A

1. Terzi-Unsal & Kapci
2. Agatston, Kowalski & Limber
3. Dooley
4. Cross
5. Bonanno & Hymel

- narrative review and conceptual framework for research on risk of cyberbullying and cyber victimization: The risk and needs assessment approach. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 36–51.
- Bonanno, R.A., & Hymel, S. (2013). Cyber bullying and internalizing difficulties: Above and beyond the impact of traditional forms of bullying. *Journal of Youth Adolescence*, 42, 685-697.
- Brewer, G., & Kerslake, J. (2015). Cyberbullying, self-esteem, empathy and loneliness. *Computers in Human Behavior*, 48, 255–260.
- Corcoran, L., Mc Guckin, C., & Prentice, G. (2015). Cyberbullying or Cyber Aggression? A Review of Existing Definitions of Cyber-Based Peer-to-Peer Aggression. *Societies*, 5, 245–255.
- Denmark, F. L., Klara, M. D., & Baron, E. M. (2008). Bullying and hazing: A form of campus harassment. In M. A. Paludi (Ed.), *Understanding and preventing campus violence* (pp. 27–40). Westport, CO: Praeger
- Dooley, J. J., Gradinger, P., Strohmeier, D., Cross, D., & Spiel, C. (2010). Cyber-victimization: The association between help-seeking behaviours and self-reported emotional symptoms in Australia and Austria. *Australian Journal of Guidance & Counselling*, 20, 194–209.
- Dredge, R., Glesson, J., & Piedad Garcia, X. (2015). Development and validation of the social networking experiences questionnaire: A measure of adolescent cyberbullying and its impact. *Violence and Victims*, 30 (5), 798-812.
- Erdur-Baker, O. (2010). Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New York Media and Society*, 12 (1), 109-125.
- Floros, G. D., Siomos, K. E., Fisoun, V., Dafouli, E., & Geroukalis, D. (2013). Adolescent online cyberbullying in Greece: The impact of parental online security practices, bonding, and online impulsiveness. *The Journal of School Health*, 83(6), 445–453.
- Fauman, M.A. (2008). Review of “cyber bullying: bullying in the digital age.” *The American Journal of Psychiatry*, 165, 780-781.
- Gini, G., & Espelage, D. L. (2014). Peer victimization, cyberbullying, and suicide risk in children and adolescents. *JAMA*, 312, 545–546.
- Gradinger, P., Strohmeier, D., & Spiel, C. (2009). Traditional bullying and cyberbullying: Identification of risk groups for adjustment problems. *Zeitschrift Für Psychologie/Journal of Psychology*, 217(4), 205–213.
- HaileMariam, A., & Weinberg, M. (2009). The best predictor of depression in Adolescents (unpublished specialist’ thesis). Eastern Illinois University, Charleston, Illinois.
- Hemphill, S. A., Kotevski, A., & Heerde, J. A. (2015). Longitudinal associations between cyber-bullying perpetration and victimization and problem behavior and mental health problems in young Australians. *International Journal of Public Health*, 60, 227–237.
- Lacey, B. (2007). Social aggression: a study of internet harassment. Unpublished Doctoral Dissertation, Long Island University.
- Law, D. M., Shapka, J. D., Domene, J. F., & Gagne, M. H. (2012). Are cyberbullies really bullies? An investigation of reactive and proactive online aggression. *Computers in*

- Human Behavior*, 28, 664–672.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychologist International*, 27 (2), 157-170.
- McDermott, M. (2012). The relationship between cyberbullying and depression in adolescents. *Masters Theses*. 894.<http://thekeep.eiu.edu/theses/894>.
- Mager, K.L. (2015). Cyber-Victimization, Depression, and Social Anxiety Among College Students. *Masters Theses*. <http://thekeep.eiu.edu/theses/2012>
- Modecki, K. L., Minchin, J., Harbaugh, A. G., Guerra, N. G., & Runions, K. C. (2014). Bullying prevalence across contexts: A meta-analysis measuring cyber and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health*, 55(5), 602–611.
- Pachin, J. W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the school yard: a preliminary look at cyber bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148–169.
- Ponsford, J. (2007). The future of adolescent female cyber-bullying: electronic media's effect on aggressive female communication. Unpublished honors thesis, Texas State University, Texas.
- Pornari, C. D., & Wood, J. (2010). Peer and cyber aggression in secondary school students: The role of moral disengagement, hostile attribution bias, and outcome expectancies. *Aggressive Behavior*, 36(2), 81–94.
- Perren, S., Dooley, J., Shaw, T., & Cross, D. (2010). Bullying in school and cyberspace: Associations with depressive symptoms in Swiss and Australian adolescents. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 4, 28.
- Raskauskas, J., & Stoltz, A. D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*, 43, 564–57
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., & Tippett, N. (2008). An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying. (A report to the anti-bullying alliance). Research Brief No:R BX03-06. London: DfES
- Terzi-Unsal, S., & Kapci, E. G. (2005). Risk factors for suicidal behavior: Psychosocial risk models with Turkish adolescents. *Social Behavior & Personality: An International Journal*, 33,593–607.
- Vazsonyi, A. T., Machackova, H., Sevcikova, A., Smahel, D., & Cerna, A. (2012). Cyberbullying in context: Direct and indirect effects by low self-control across 25European countries. *European Journal of Developmental Psychology*, 9, 210– 227.
- Weiser, E.B. (2004). Gender differences in internet use patterns and internet application preferences: A two sample comparison. *Cyberpsychology and Behavior*, 3 (2), 167-178.
- Wilton, C., & Campbell, M. A. (2011). An exploration of the reasons why adolescents engage in traditional and cyberbullying. *Journal of Educational Sciences and Psychology*, 63, 101–109.
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45,1308–1316.

Psychometric Properties of Cyber-Bullying/Victimization Experiences Questionnaire (CBVEQ) in Students

S. Basharpour¹ & B. Zardi²

Abstract

The purpose of this study was to evaluate psychometric properties of Cyber-Bullying/Victimization Experiences Questionnaire in students. The population consisted of all high school students studying in 2016-2017. For this purpose, 420 students (245 boys and 175 girls) from high schools in Pars Abad city were selected by simple random sampling and they responded to the Cyber-Bullying/Victimization Experiences Questionnaire (Antoniadou et al., 2016). To analyze the data, internal consistency coefficient, test-retest, and confirmatory factor analysis were used. All analysis was done by SPSS 24 and LISREL 8.8. The results showed that Cronbach's alpha coefficient for the cyber bullying experience, cyber victimization experience, and total questionnaire were 0.75, 0.78 and 0.79, respectively. The results of confirmatory factor analysis showed this model has a good fitness (CFI=0.92, NFI=0.91, and RMSEA=0.071). According to the results, it can be said that this questionnaire is a useful instrument for assessment and evaluating of cyber-bullying/victimization behaviors in adolescents.

Keywords: Cyber bullying, Cyber victimization, Psychometric, Confirmatory factor analysis

---

1. Associate Professor of Psychology, University of Mohaghegh Ardabili

2. Corresponding author: M.A. in Psychology, University of Mohaghegh Ardabili bahmanzardi@gmail.com